

УДК 342/7

ФУРАШЕВ В.М., кандидат технічних наук, с.н.с., перший заступник директора з наукової роботи Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України».

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7205-724X>.

КОРЖ І.Ф., доктор юридичних наук, с.н.с., заступник керівника наукового центру цифрової трансформації і права Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України».

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0446-5975>.

КОНТРОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2\(53\).334022](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2(53).334022)

Анотація. В даній статті зазначено, що контроль громадянами України за діяльністю публічної влади є необхідною умовою забезпечення конституційного здійснення влади. Акцентовано увагу на меті здійснюваного контролю – сприяння вчасному виявленню проблем, розробці і здійсненню заходів, спрямованих на коригування ходу та змісту діяльності об'єктів контролю з метою запобігання виникненню проблем і криз. Визначається, що завдання здійснюваного контролю має поширюватися лише на повноваження контрольованого об'єкта, а предметом здійснюваного контролю є стан функціонування об'єкта. Зазначається, що в українських реаліях зазначений вище контроль не знайшов ні свого належного визначення, ні, тим більше, повноцінного застосування – тобто він здійснюється лише частково, і лише щодо органів публічної виконавчої влади, при яких створені громадські ради для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики. Зазначено, що в минулому здійснювалися непоодинокі спроби законодавчо врегулювати механізм здійснення громадського контролю за публічною владою, дати йому визначення. Однак зазначене питання залишається нормативно не врегульованим до цього часу. І причиною зазначеного вбачається розбіжність інтересів представників політичного бомонду і громадян, оскільки такі особи, на нашу думку, ідуть у публічну владу для реалізації своїх меркантильних інтересів, тобто створення для себе переваг матеріального, фінансового характеру над іншими, насамперед суспільними інтересами, наприклад у створенні передумов для приватизації успішних державних підприємств. Тому вбачається доцільним створення консультативно-дорадчих рад громадянського суспільства при всіх гілках органів публічної влади. При цьому процедура їх створення має бути визначена законом. В роботі наводиться авторське визначення громадського контролю як діяльності самоорганізованого суспільства (його інституцій) та окремих громадян щодо виявлення недоліків у діяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, з подальшим впливом громадськості на них з метою усунення виявлених недоліків та сприяння підвищенню ефективності подальшої їхньої діяльності, порушення питання щодо притягнення осіб, які допустили правопорушення, до юридичної відповідальності. Підкреслено, що термін “громадський контроль” пов'язаний з такими термінами, як “правовий порядок”, який у свою чергу пов'язаний із терміном “законність”, а також з терміном “правова безпека”, які складають основу демократичного, правового життя людей, і мають забезпечуватися публічною владою. Констатується, що відсутність єдиного законодавчого акта, яким би визначався механізм реалізації права народу контролювати діяльність усіх гілок публічної влади, створює перешкоди для кожного

громадянина вимагати від органів публічної влади, їх посадових і службових осіб належного виконання Конституції та законів України, нерідко породжує на державному або регіональному рівні громадянські конфлікти і протистояння. Наводиться примірний зміст такого закону, а також приклади здійснюваного такого контролю в окремих країнах Євросоюзу. Робиться висновок про невідкладність прийняття згаданого закону.

Ключові слова: громадський контроль, громадянське суспільство, громадські ради, суб'єкти контролю, публічна влада, публічне розслідування.

Summary. This article states that control by Ukrainian citizens over the activities of public authorities is a necessary condition for ensuring the constitutional exercise of power. At the same time, attention is focused on the purpose of the control being carried out - facilitating the timely identification of problems, the development and implementation of measures aimed at adjusting the course and content of the activities of the objects of control in order to prevent the emergence of problems and crises. It is determined that the task of the control should extend only to the powers of the controlled object, and the state of the object's functioning is being controlled. It is noted that in Ukrainian realities the above-mentioned control has not found either its proper definition or, even more so, its full application - that is, it is carried out only partially, and only in relation to public executive bodies, under which public councils have been created to promote public participation in the formation and implementation of state and regional policy. It is noted that in the past there have been many attempts to legislatively regulate the mechanism of public control over public authorities, to give it a definition. However, this issue remains unregulated to this day. And the reason for this is seen in the divergence of interests between representatives of the political elite and citizens, since such individuals, in our opinion, enter public authorities to pursue their mercantile interests, that is, to create for themselves advantages of a material, financial nature over others, primarily public interests, for example, in creating the prerequisites for the privatization of successful state-owned enterprises. Therefore, it is considered appropriate to create advisory councils of civil society at all branches of public authorities. At the same time, the procedure for their creation should be determined by law. The paper presents the author's definition of public control as the activity of a self-organized society (its institutions) and individual citizens to identify shortcomings in the activities of public authorities, their officials and service personnel, with subsequent public influence on them in order to eliminate the identified shortcomings and contribute to increasing the efficiency of their further activities, raising the issue of bringing persons who have committed offenses to legal responsibility. It is emphasized that the term "public control" is associated with such terms as "legal order", which, in turn, is associated with the term "legality", as well as with the term "legal security", which form the basis of the democratic, legal life of people and must be ensured by public authorities. It is stated that the absence of a single legislative act that would determine the mechanism for implementing the people's right to control the activities of all branches of public power creates obstacles for every citizen to demand the proper implementation of the Constitution and laws of Ukraine from public authorities, their officials and employees, and often gives rise to civil conflicts and confrontations at the state or regional level. An approximate content of such a law is given, as well as examples of such control in individual countries of the European Union. A conclusion is drawn about the urgency of adopting the aforementioned law.

Keywords: public control, civil society, public councils, subjects of control, public authority, public investigation.

Постановка проблеми. Починаючи з Революції гідності на Майдані і започаткування здійснюваних реформ, Україна знаходиться в системній трансформації переходу до відкритого, сучасного суспільства та демократії. В умовах демократизації політичного процесу в Україні актуалізується завдання організації системи публічної влади на принципах демократичного врядування й наближення до інтересів та потреб громадян.

На сучасному етапі розвитку Україна впевнено йде шляхом демократичних перетворень, зміцнення громадянського суспільства та форм співпраці його інститутів з

органами публічної влади. Взаємодія держави і громадянського суспільства за умов демократії передбачає наявність дієвих засобів і механізмів підтримки діяльності організацій громадянського суспільства і тих соціально значимих проектів, які ними реалізуються.

Співпраця органів державної влади з неурядовими організаціями виступає запорукою якісної державної політики, спрямованої на потреби населення, невід'ємним елементом демократичної політичної культури, є виявом взаємодії політики й державного управління загалом, тією основою, на якій формуються демократичні засади політичного й управлінського процесів.

Ефективна співпраця влади й громадськості може бути успішно реалізована за умови дотримання суб'єктами даної взаємодії (передусім державою) наступних принципів – партнерства і рівноправності, відкритості та відповідальності, раціональності й збалансованості, узгодженості інтересів та запобігання корупції, компетентності, політичної незалежності. Взаємодія органів виконавчої влади з неурядовими організаціями здійснюється в різних формах. До найбільш поширених в українській практиці можна віднести громадські слухання, громадські дорадчі ради і комітети, громадську експертизу.

Дослідженням окремих підходів до класифікації та видів контролю присвячені праці В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяка, О.П. Віхрова, Л.К. Воронової, В.М. Гаращука, С.М. Клімової, Т.О. Коломосьць, В.К. Колпакова, І.М. Коросташової, Н.П. Кучерявенка, Д.В. Ланде, О.М. Музичука, В.Г. Пилипчука, Л.А. Савченко, С.Г. Стеценка, В.М. Шаповала, Ю.С. Шемшученко та інших.

Сьогодні активна українська громадськість уже не залишається байдужою до процесів демократизації суспільства, до підвищення якості державних послуг. Форми її співпраці з органами влади характеризуються різноманітністю. Водночас проблема полягає в їх ефективності та правовому регулюванні. Тому на порядку денному постає питання правового регулювання зазначених відносин шляхом прийняття окремого законодавчого акту, який би врегулював відносини у сфері однієї із форм співпраці громадянського суспільства з органами влади – громадському контролю.

Метою статті є визначення нинішнього стану механізму взаємодії органів публічної влади і громадськості, а також – застосування різних видів критеріїв здійснення громадського контролю щодо суб'єктів публічної влади, її посадових та службових осіб, напрацювання пропозицій щодо впровадження правових механізмів регулювання суспільних відносин, що виникають у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Реалізувавши багатовікову мрію, бажання, прагнення Український народ у 1990 році здобув свою державність та незалежність, юридичним фактом якої стало прийняття Українським парламентом Декларації про державний суверенітет України [1]. Під час проведення єдиного в історії колишнього СРСР референдуму (Всесоюзний референдум про збереження СРСР), що відбувся 17 березня 1991 року за сприяння Уряду Української РСР, в Україні за наполяганням Народного руху України за перебудову провели республіканське консультативне опитування: “Чи згодні ви, щоб Україна була у складі Союзу Суверенних Республік на підставі Декларації про суверенітет України”. Позитивно на нього відповіло понад 80 % опитаних. За змістом питання не тільки не збігалось з питанням союзного референдуму, а й навіть заперечувало його.

За результатами референдуму та республіканського опитування Українським парламентом були прийняті Постанова Верховної Ради УРСР “Про проголошення незалежності України” [2] та “Акт проголошення незалежності України” [3].

Постановою було визначено проведення республіканського референдуму на підтвердження Акту про незалежність, в якому прийняли участь 31 891 742 особи – 84,18 % населення України. З них 28804071 особа (90,32 %) проголосувала “За”. Акт проголошення незалежності України підтримали в усіх 27 адміністративних регіонах України: 24 області, 1 автономна республіка та 2 міста зі спеціальним статусом [4]. Таким чином була реалізована багатовікова воля Українського народу та його одвічне прагнення до незалежності.

Прийняття в 1996 році нової Конституції України дозволило реально визначити суб’єкта, який є джерелом влади в Україні – народ, про що зазначено в ст. 5 Конституції України: “носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування” [5].

Оскільки народ є суб’єктом формування таких специфічних об’єктів, якими є органи публічної влади держави, цей же суб’єкт, тобто народ, має здійснювати контроль за цими об’єктами, тобто за діяльністю органів публічної влади, оскільки згаданий суб’єкт (народ) має здійснювати управлінську діяльність сформованими об’єктами (органами публічної влади) та нести за них відповідальність.

Необхідно зазначити, що контроль є необхідним видом діяльності суб’єкта (народу) щодо здійснення управління ним сформованими об’єктами. Зазначене надає змогу вчасно виявити проблеми, розробити і здійснити заходи, спрямовані на коригування ходу та змісту діяльності об’єктів з метою недопущення виникнення проблем і криз. Одночасно контроль дає можливість виявити та поширювати позитивні діяння суб’єктів, підтримувати найбільш ефективні напрями їхньої діяльності. Тим самим головна мета здійснення такого контролю – це сприяти зближенню фактичних і необхідних результатів діяльності сформованих об’єктів, тим самим забезпечити виконання задач, досягнення цілей, що стоять перед цими об’єктами. Іншими словами, мета здійснення контролю за об’єктом полягає у перевірці того, чи все у діяльності об’єкта відбувається згідно з його призначенням і затвердженим переліком повноважень.

Із зазначеного вище випливає, що народ, як суб’єкт формування об’єктів, якими є органи публічної влади, в обов’язковому порядку має здійснювати контроль за функціонуванням органів публічної влади. З цією метою зазначений контроль має відповідати наступним принципам:

- бути всеосяжним та об’єктивним;
- зорієнтованим на кінцеві результати;
- мати безперервний, постійний та регулярний характер;
- бути гнучким, тобто не заважати основній діяльності об’єкта;
- відповідати змісту діяльності об’єкта, яка контролюється;
- бути своєчасним;
- бути зрозумілим для об’єктів контролю;
- бути своєчасним для здійснення корегування діяльності об’єкта;
- має бути дієвим, супроводжуватися відповідним, об’єктивним рішенням за результатами здійснення перевірки.

Завдання контролю щодо відповідного об’єкта має поширюватися тільки на його функції та повноваження (права, обов’язки та відповідальність), тобто на його діяльність, що контролюється суб’єктом. Тим самим, предметом здійснюваного контролю є стан функціонування (діяльності) об’єкта. Такий вид громадського контролю можна назвати “зустрічним контролем”, тобто контролем громадськості

(громадянського суспільства) за діяльністю сформованих нею органів публічної влади, оскільки на сьогодні органи публічної влади можуть здійснювати зовнішній контроль щодо інших об'єктів у різних сферах життєдіяльності, а також свій внутрішній контроль. Таким чином з боку громадськості (народу) щодо публічної влади, є альтернативним “зовнішньому контролю” здійснюваного органами публічної влади.

Аналіз наукової літератури показує, що контрольна діяльність містить наступні елементи: визначення характеру і строків контрольних заходів; залучення до контролю спеціалістів, представників громадськості; аналіз підсумків контролю, формування висновків і прийняття рішень; розробка пропозицій заходів по виконанню прийнятих рішень, вибір шляхів, форм, методів їх реалізації. До будь-якої контрольної діяльності висувається ряд нормативних вимог, що передбачають: підзаконність контрольної діяльності; її систематичність; своєчасність; всебічність; глибину; об'єктивність; гласність; результативність (дієвість), тобто передбачати конкретні заходи з усунення недоліків [6, с. 662-663].

Необхідно зазначити, що в українських реаліях зазначений вище контроль не знайшов свого визначення, а щодо його застосування – то він здійснюється лише частково. Що мається на увазі. Згадане часткове застосування здійснюється відповідно до міжнародного права, насамперед:

- Загальної декларації прав людини [7];
- Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [8];
- Європейської хартії місцевого самоврядування [9];
- Європейської Конвенції з прав людини з протоколами до неї [10];
- Хартії основоположних прав Європейського Союзу [11].

Даними актами врегульовано питання участі громадян в управлінні державними справами, і на підставі яких в Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, якими це питання регулюється [12]. Цією Постановою [12] було затверджено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, а також затверджено Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації.

Однак зазначені в даних актах норми права знайшли своє застосування лише щодо органів державної виконавчої влади, при яких створені громадські ради для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики, а щодо інших гілок публічної влади, то їх це не стосувалося, а лише рекомендувалося застосовувати згадані норми, наприклад в органах місцевого самоврядування.

На сьогодні в Україні термін “громадський контроль” не має свого законодавчого визначення. До 2010 року цей термін переважно використовувався для визначення контролю громадян та їхніх об'єднань за дотриманням законодавства фізичними та юридичними особами приватного права (без органів публічної влади) в певних сферах.

Лише з прийняттям у 2010 році відповідного Закону України [13], в статті 5 якого йшла мова про “запровадження громадського контролю за діяльністю влади”, можна говорити про впровадження згаданого терміну. Завдяки згаданому Закону, в різних варіантах термін “громадський” (цивільний, суспільний) “контроль” (нагляд, моніторинг) став з'являтися в нормативно-правових актах саме в значенні контролю за діяльністю публічної влади. Навіть у відповідному президентському Указі [14] мова йшла про відсутність “ефективного громадського контролю за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування”, так само як і у наступному Указі

[15], в якому до стратегічних завдань віднесено “сприяння участі інститутів громадянського суспільства у громадському контролі”.

Варто зазначити, що в минулому, наприклад, з 2014 року по 2021 рік (суб’єкти законодавчої ініціативи С. Тигіпка, Г. Третьякова тощо) були спроби законодавчо врегулювати механізм здійснення громадського контролю за публічною владою, дати йому визначення. Однак, зазначене питання залишається нормативно не врегульованим до цього часу. І причиною зазначеного вбачається розбіжність інтересів представників політичного бомонду і громадян, оскільки такі особи ідуть у публічну владу для реалізації своїх меркантильних інтересів, тобто створення переваг щодо матеріальних, фінансових особистих інтересів над іншими, насамперед суспільними інтересами. Таким, наприклад, є створення сприятливих умов та переваг для безпосередньої участі у приватизації успішних державних підприємств тощо.

Нинішня ситуація, що склалася в державі, її аналіз підштовхує до думки, що існує нагальна необхідність, окрім передбаченої нинішньої участі громадськості в управлінні державними справами, законодавчо запровадити дієвий механізм здійснення громадської експертизи діяльності органів публічної влади в цілому, тобто запровадити громадський контроль з боку суспільства за функціонуванням публічної влади. Це означає, що є доцільним створення консультативно-дорадчих рад громадянського суспільства при всіх гілках органів публічної влади. При цьому процедура їх створення має бути визначена законом, а не бути аналогічною нинішній процедурі підзаконного характеру, за якою органи виконавчої влади визначають склад цих рад та спосіб їх формування, що створює реальні корупційні ризики і зловживання з боку службових і посадових осіб цих органів, проведення до цих рад “слухняних” її членів, які не проявляють належної активності, принциповості і наполегливості для вирішення існуючих в органі проблем.

В чому ж полягає сутність громадського контролю за діяльністю публічної влади? Що під ним потрібно розуміти? На нашу думку ***“громадський контроль” за діяльністю публічної влади – це діяльність самоорганізованого суспільства (його інституцій) та окремих громадян щодо виявлення недоліків у діяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, з подальшим впливом громадськості на них з метою усунення виявлених недоліків та сприяння підвищенню ефективності подальшої їхньої діяльності, порушення питання щодо притягнення осіб, які допустили правопорушення, до юридичної відповідальності.***

Термін “громадський контроль” пов’язаний з таким терміном, як “правовий порядок”, який, у свою чергу пов’язаний із терміном “законність”. ***Законність*** – загальноправовий принцип, сутність якого полягає в точному і неухильному виконанні Конституції і законів України, інших нормативно-правових актів, що прийняті відповідно до них, усіма державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, громадськими об’єднаннями, юридичними та фізичними особами, усіма іншими соціальними суб’єктами [16, с.148]. Тобто – це якісна сторона правової діяльності суб’єктів права та їхньої поведінки, реалізація права, правова якість нормативно-правових та процес їхньої реалізації.

Під ***правопорядком*** розуміється суспільний порядок, заснований на праві. Одна з основних складових громадського порядку. Мета правопорядку – впорядкування правових, політичних, економічних, соціальних та інших суспільних відносин за допомогою законів та інших нормативно-правових актів [17, с. 48]. Це – стан правового життя суспільства, впорядкована система правових відносин та їх властивості. Тобто, це перетворене в життя право, реалізовані воля та інтереси державної влади і народу.

У свою чергу, терміни “законність” і “правопорядок” тісно пов’язані з таким відносно новим терміном як **“правова безпека”**, під яким маємо розуміти “спроможність суб’єктів права держави реалізувати та забезпечити свої життєво важливі інтереси шляхом встановлення суспільних відносин, які охоронювані та захищені сукупністю здійснюваних в правовій системі держави заходів, засобів і способів правового регулювання” [18, с. 130].

Наведені вище правові терміни, які складають основу демократичного, правового життя людей, і мають забезпечуватися публічною владою. У свою чергу контролювати стан та якість зазначеного має здійснювати саме джерело цієї влади – народ, тобто суспільство та його складові (громадянські інституції) та безпосередньо громадяни. Тому цілком очевидно, що народ, тобто громадяни України, як єдине джерело влади, мають право здійснювати контроль за діяльністю органів влади, посадових і службових осіб, яких вони обирали безпосередньо, а також тих органів і осіб, що були обрані або призначені відповідно до Конституції і законів України.

Наприклад, згідно висновку Верховного Суду, викладеного в його постанові [19]: “Право фізичних та юридичних осіб на правовий порядок гарантоване ст. 19 Конституції України, відповідно до норм якої органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України”. Тим самим, якщо суб’єкти владних повноважень не виконують свої обов’язки, тим самим вони порушують право громадян на правовий порядок.

Якщо звернутися до положень частини 6 статті 55 Конституції України [5], то в них нормами прямої дії визначено, що: “Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань”. Тобто, громадяни мають право захищати правовий порядок будь-якими не забороненими законом засобами.

Наприклад, відповідно до Преамбули Закону України [20], його положення “регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об’єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення”. Тим самим – є право, але немає чітко визначеної законом процедури здійснення контролю.

Необхідно зазначити, що на сьогоднішній день згадані вище конституційні норми з вини публічної (судової гілки) влади не діють, а тому владою фактично вчиняються кримінальні злочини, коли громадян притягують до кримінальної відповідальності за статтею 263 Кримінального кодексу України [21]. Нині не існує жодного закону, який би обмежував або забороняв володіння, користування чи розпоряджання зброєю. В основі такого висновку лежать положення статті 92 Конституції України про те, що правовий режим власності встановлюється виключно законом та статей 19 і 20 Цивільного кодексу України [22] про те, що особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Тому є нагальним запровадження та

здійснення громадського контролю не лише в зазначеній сфері життєдіяльності, а й в інших сферах, де наявні недоліки діяльності публічної влади.

З огляду на зазначене вище, необхідно констатувати, що відсутність єдиного законодавчого акту, яким би визначався механізм реалізації права народу контролювати діяльність усіх гілок публічної влади, створює перешкоди для кожного громадянина вимагати від органів публічної влади, їх посадових і службових осіб належного виконання Конституції та законів України, нерідко породжує на державному або регіональному рівні громадянські конфлікти і протистояння.

Необхідно зазначити, що у процесі формування сучасної ціннісної системи управління в державі, є необхідність відповідності її потребам сьогодення і усталеним демократичним принципам функціонування політики. Зазначене має користуватися підтримкою і довірою з боку різноманітних неурядових організацій, що не можливо без налагодження якісної співпраці як в середині системи публічно-управлінських відносин між різними владними структурами, так і в системі їх взаємовідносин з інститутами громадянського суспільства і громадськістю в цілому.

На нашу думку, положеннями закону необхідно визначити загальні засади здійснення громадянським суспільством контролю за діяльністю публічної влади, їх посадових і службових осіб, передбачити юридичну відповідальність за невиконання чи неналежне виконання вимог закону про здійснення контролю. Завданням такого закону має бути визначення механізму взаємодії органів публічної влади, їх посадових та службових осіб з громадськістю під час здійснення заходів громадського контролю, в тому числі громадського спротиву, створення умов для запобігання виникнення громадянських конфліктів і протистояння, утвердження демократичних засад функціонування органів публічної влади.

Особливої уваги заслуговує пропозиція щодо впровадження в законодавство терміну “громадський спротив”. Під ним потрібно розуміти право суб’єктів громадського контролю висловити публічну незгоду з рішенням або діями органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, вимагати від них належного виконання вимог актів законодавства.

Так само належної уваги заслуговує і пропозиція щодо впровадження в законі принципів громадського контролю, серед яких можна виділити такі принципи, як принцип заборони органам публічної влади, їх посадовим і службовим особам здійснювати маніпулювання громадською думкою стосовно заходів громадського контролю, а також принцип неприпустимості здійснення оплати у будь-якій формі за участь у заходах громадського контролю.

З форм громадського контролю доцільно в обов’язковому порядку запровадити: право на проведення пікетування адміністративних будинків, у яких постійно або тимчасово розміщуються органи публічної влади, їх посадові і службові особи; ініціювання та проведення в інших формах мирних масових заходів відповідно до положень статті 39 Конституції України; ініціювання та проведення громадського публічного розслідування в разі виявлення фактів порушення вимог актів законодавства, інформування за його результатами громадськості, органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, здійснення контролю за оперативністю реагування на відповідну інформацію та повідомлення; складення списків посадових і службових осіб, які систематично порушують вимоги актів законодавства, етику державного службовця, органів місцевого самоврядування, прав та законні інтереси громадян.

Важливим буде передбачення в законі права громадян на самоорганізацію та обов’язок органів публічної влади, їх посадових і службових осіб взаємодіяти з

тимчасовими координаційними органами, утвореними громадянами під час проведення заходів громадського контролю. При цьому має звертатися увага на запровадження гарантій здійснення заходів громадського контролю, якими не допускається заборона проведення заходів громадського спротиву або його силового припинення, за умови мирного характеру їх проведення.

Ключовими мають бути положення, що визначають обов'язки та відповідальність органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, особливо особиста відповідальність членів колегіальних органів. Передбачати, що ненадання, несвоєчасне надання або надання не в повному обсязі посадовими і службовими особами органів публічної влади відповіді на звернення суб'єктів громадського контролю вважається корупційним правопорушенням, що суттєво сприятиме посиленню боротьби з корупцією в органах публічної влади.

Зазначені новели є актуальними, відповідають реаліям часу, ефективно сприятимуть розв'язанню проблем, які нині має система державного управління, у взаємовідносинах органів публічної влади і громадян, а також у відносинах органів публічної влади з відповідними інститутами громадянського суспільства. Крім того, зазначене сприятиме відповідальності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб за результати своєї діяльності, відкриватиме можливості для формування прозорих засад взаємовідносин публічної влади і суспільства, посиленню боротьби з корупцією та іншими зловживаннями.

Хорошим прикладом для зазначеного можуть слугувати суспільні відносини, що склалися між громадськістю і публічною владою в країнах Євросоюзу, в яких діяльність публічної влади знаходиться під неослабним контролем народу, представники якого постійно здійснюють контроль громадськості за діяльністю влади. До основних форм такого громадського контролю, як показує міжнародна практика відносяться: безпосередньо громадський контроль, громадський моніторинг, громадські слухання, громадські ради, громадська експертиза, інститут омбудсмена, громадська перевірка, громадське розслідування, журналістське розслідування, звернення громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування, заслуховування звітів про результати роботи. Варто відмітити, на високу оцінку такої форми громадського контролю як громадські слухання.

До інноваційних форм громадського контролю можна віднести проведення реєстрації помилок та порушень службових осіб зазначених органів, заохочування позитивних дій та звітності (Нідерланди); відеоспостереження контактів (Республіка Польща); реєстрація помилок службових осіб зазначених органів, їх навмисних та випадкових порушень чинних правил, їх наслідків, заохочування позитивних дій посадових і службових осіб зазначених органів, звітності (Нідерланди); адміністративне оскарження дій та актів органів місцевого самоврядування (Нідерланди, Республіка Польща); обговорення та інші форми консультацій із громадськістю (Андорра, Бельгія, Фінляндія, Норвегія, Швейцарія), інститут цивільного захисника (Італія) [23, с. 96-97].

Висновки.

Громадяни України, як єдине джерело влади, мають право здійснювати контроль за діяльністю органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, яких вони обирали безпосередньо, а також тих органів і осіб, що були обрані або призначені відповідно до Конституції і законів України.

В Україні на сучасному етапі її державотворення, враховуючи суспільні реалії та динаміку змін, має бути обрано орієнтир на створення якісно продуктивної концепції здійснення громадського контролю. Він має відповідати принциповим засадам

становлення та утвердження соціально-правової держави, якому відведена роль ефективного інструменту у виявленні, запобіганні та усуненні причин порушень прав і свобод громадян, оскільки він є засобом забезпечення законності в діяльності органів публічної влади, має виступати свого роду соціально детермінованим механізмом підтримання соціальної рівноваги, сприяє розвитку позитивних соціальних змін у суспільстві.

Водночас, відсутність єдиного законодавчого акту, який би визначав механізм реалізації права народу контролювати діяльність усіх гілок державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, створює перешкоди для кожного громадянина вимагати від органів влади, їх посадових і службових осіб належного виконання Конституції і законів України, нерідко породжує на державному або регіональному рівні громадянські конфлікти і протистояння. Необхідно окремо підкреслити, що інформатизація систем державного управління та впровадження складових штучного інтелекту тощо, створюють умови ефективного вирішення питання громадського контролю за діяльністю публічної влади.

Тим самим, підтверджується нагальність прийняття згаданого нормативно-правового акту про громадський контроль, що є одним із найважливіших та основоположних елементів розбудови європейського, демократичного, правового простору на теренах держави України, що також підтверджується наведеними прикладами існування зазначеного контрольного механізму в розвинутих країнах Європи.

Використана література

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.90 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
2. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.91 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
3. Акт проголошення незалежності України від 24.08.91 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
4. Відбувся Всеукраїнський референдум щодо проголошення незалежності України. – (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського). URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4475> (дата звернення: 25.02.2025).
5. Конституція України: Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Контроль парламентський. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3: К–М. 792 с.
7. Загальна декларація прав людини від 10.12.48 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 26.02.2025).
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.66 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 26.02.2025).
9. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.85 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 26.02.2025).
10. Європейська Конвенція з прав людини від 04.11.50 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.02.2025).
11. Хартія основоположних прав Європейського Союзу від 07.12.00 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00303> (дата звернення: 26.02.2025).
12. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.10 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text> (дата звернення: 26.02.2025).

13. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.10 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

14. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26.02.16 р. № 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

15. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки: Указ Президента України від 07.09.21 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n17> (дата звернення: 27.02.2025).

16. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / ред. кол. О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. Т. 3: Загальна теорія права. 952 с.

17. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2003. Т. 5: П-С. 736 с.

18. Корж І.Ф. Правова безпека як критерій стану правового життя: монографія. Київ: Видавництво Політія, 2024. 408 с.

19. Постанова Верховного Суду від 05.02.20 р. у справі № 805/1568/16-а. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=87390022&red=100003e3bda5e9f03c5c87ad3108f84235c279&d=5> (дата звернення: 04.03.2025).

20. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.96 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 04.03.2025).

21. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.01 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.03.2025).

22. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.03 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.03.2025).

23. Ніронка Ю.М. Міжнародний досвід у сфері громадського контролю. *Наукові записки. Серія: Право*. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/118/102> (дата звернення: 05.03.2025).

~~~~~ * * * ~~~~~